

NOVÁ XENOFOBIE

Pavel Barša

Zhruba od přelomu století jsme v USA i Evropě svědky nárůstu obav z přistěhovalců. Zároveň sílí hlasy kritiků kulturní tolerance a slabnou hlasy obhájců multikulturalismu.

Multikulturalismus se prosadil v přístupu k přistěhovalcům v průběhu 70. a 80. let v řadě západních zemí (například v Austrálii, Kanadě, Británii či Holandsku): přijímací společnosti se nesnažily přistěhovalce předělat podle svého obrazu, ale respektovaly jejich odlišné životní zvyky a odlišnou skupinovou identitu.

Od konce 90. let se do středního proudu západního veřejného mínění znovu dostávají asimilacionistické názory. Podle nich není soužití různých kultur a skupinových identit možné: chtějí-li být přistěhovalci přijati jako plnoprávní členové, nemohou si udržovat své zvyky a svou etnickou identitu, ale musí přijmout životní způsob a národní identitu přijímací společnosti. Zatímco v Americe je tato nová xenofobie spjata s odporem proti hispánským přistěhovalcům (obzvláště Mexičanům), v západní Evropě je spjata s odporem proti muslimským přistěhovalcům.

V obou zemích byl tento trend posílen teroristickými útoky z 11. září 2001 a válkou proti teroru, kterou v reakci na ně vyhlásila administrativní George W. Bushe. Zatímco v Americe jsou kulturní obavy z Hispánců odděleny od bezpečnostních obav z islamistických teroristů, v Evropě je terčem obou těchto obav jedna skupina - muslimové. Tato skupina přitom reaguje s obzvláštní citlivostí na vzrůstající napětí mezi Evropou a islámským světem, především Středním východem.

Evropa a válka s terorem

Toto napětí vzrostlo v posledních letech přesto, že některé evropské země včele s Německem a Francií nesouhlasily s iráckým tažením. To je dáno tím, že úsilí Američanů o násilnou přestavbu Středního východu a jejich proizraelský sklon v přístupu k izraelsko-palestinskému konfliktu chápe islámský svět na historickém pozadí dřívějšího kolonialismu evropských velmocí - tedy

jako další fázi západního imperialismu. Protizápadní nálady vzbuzuje americká politika na Středním východě nejen mezi náboženskými horlivci, ale také mezi sekulárními muslimy, ať už žijí v Evropě nebo mimo ni. Díky úpadku levicových i nacionalistických ideologií jsou pak tyto nálady lehce kanalizovány diskursem nábožensko-civilizační identity: jako by islámský Orient čelil imperiálním ambicím křesťanského či bezvěreckého Západu.

Symbolem neúspěchu úsilí západní Evropy vyhnout se takové quasi-civilizační konfrontaci byl teroristický útok 11. března 2004 v Madridu, při němž přišlo o život 191 lidí a tisíce dalších byly zraněny. Útok měl potrestat Španělsko za účast v americké koalici okupující Irák. Skutečnost, že o několik dní později dali Španělé většinu svých hlasů socialistické straně slibující odchod z Iráku, byla částí světového veřejného mínění pochopena jako doklad toho, že teroristé začínají úspěšně ovlivňovat evropskou politiku. V březnu 2004 byl také rozkryt připravovaný útok několika mladých pákistánských muslimů z Londýna, jejichž zatčení vyvolalo protibritské demonstrace na londýnských ulicích. V následujících jarních a letních měsících byli prostřednictvím únosů svých občanů v Iráku vydírání evropských členové proamerické koalice.

Irácké bojiště začalo být navíc využíváno jako scéna pro kladení požadavků i na ty evropské země, které nebyly součástí koalice a stavěly se proti iráckému tažení: na začátku školního roku 2004/2005 byli uneseni dva francouzští novináři s požadavkem, aby francouzské orgány zrušily zákon zakazující nošení náboženských symbolů (tedy i muslimských šátků) na francouzských školách. V létě a na podzim 2004 se v Iráku objevily případy zatčených či zabitých džihadistů pocházejících z Evropy. Vrátili-li se ti, co přežijí, do svých domovských zemí, mohou se z nich stát tikající

bomby podobně, jako se staly z mnoha internacionálních džihadistů, kteří (za vydatné podpory Američanů) bojovali v Afghánistánu 80. let proti sovětské okupaci. Podobně jako Afghánistán, také Irák funguje jako vojenské cvičiště radikálních islamistů nejen ze Středního východu, ale také z Evropy. Na rozdíl od afghánských hor však jsou pro tuto generaci džihadistů terénem ulice Bagdádu a dalších iráckých měst - jejich zkušenost s urbánní guerillou může Evropa v budoucnosti draze zaplatit.

Poté, co Nizozemím v listopadu 2004 prošla vlna protimuslimských nálad a incidentů vyprovokovaná zavražděním Theo van Gogha, dostalo v prosinci na evropském summitu Turecko oficiální pozvání k započetí přístupového procesu do EU. Kritické tohoto rozhodnutí se tážou, zda nebude přijetí lidnaté muslimské země skokem do neznáma, máme-li již teď takové potíže s integrací daleko menšího počtu přistěhovalých muslimů, jejichž hodnoty jsou, jak se zdá, radikálně odlišné od našich. Další nárůst napětí mezi západní Evropou a islámským světem přinesly teroristické útoky v Londýně 7. července 2005, v nichž zahynulo 56 lidí (včetně čtyřech sebevražděných útočníků) a kolem sedmi set lidí bylo zraněno. Zatím posledním výrazem tohoto napětí byly protesty evropských a neevropských muslimů i vlád mnoha muslimských zemí v lednu a únoru tohoto roku proti karikaturám proroka Muhammada zveřejněným 30. září 2005 dánským listem Jyllands-Posten. Spor byl velkou částí evropského veřejného mínění pochopen jako doklad neslučitelnosti islámu s principy liberálně-demokratických společností.

Mnozí Evropané se cítí být vtaženi do náboženské a civilizační konfrontace s islámem proti své vůli Američany. Americká středovýchodní politika po 11. září však jen rozjítřila napětí, které se ohlašovalo již dávno předtím. Připomeňme, že k první protizápadní mobilizaci evropských muslimů došlo při demonstracích za zákaz *Satanských veršů* Salmana Rushdieho roku 1989. Když oficiální představitelé muslimských obcí v Británii odmítli odsoudit fatvu iráckého ajatolláha Chomejního, jenž v ní vyřkl nad Rushdiem ortel smrti, došlo poprvé k viditelnému propojení zahraniční evropské politiky na Středním východě s vnitřní politikou evropských zemí. Ve stejném roce propukla ve Francii první „aféra šátku“.

Obě události byly předzvěstí nárůstu napětí, které se mnohonásobně zesílilo o více než deset let později po vypuknutí

druhé intifády na Izraelem okupovaném území v září 2000. Od roku 2001 se ve Francii začaly množit protizidovské incidenty ze strany potomků severoafrických přistěhovalců ze sociálně znevýhodněného prostředí, kteří jimi vyjadřovali svou solidaritu s Palestinci zápasícími s izraelskou okupací. Souběžně s tímto chuligánstvím se ve Francii začaly zřetelně šířit sektářské a striktní formy islámu, ohlašující se mimo jiné rostoucím počtem ošátkovaných mladých muslimek. Narůstající napětí vyústilo do přijetí výše zmíněného zákazu náboženských symbolů na francouzských školách v únoru 2004, ostře kritizovaného nejen částí francouzských muslimů, ale také středovýchodními telekazateli na arabských satelitních stanicích Al Džazíra (se sídlem v Kataru) a Al Arabíja (se sídlem v Dubaji), hojně sledovaných francouzskými Araby.

Islamizace přistěhovalecké identity a meze multikulturalismu

Vzrůstající napětí mezi evropskými společnostmi a muslimskými přistěhovalci bylo jednou z příčin, proč některé evropské země začaly od přelomu minulého a tohoto století přehodnocovat multikulturní politiky. Připomeňme si, že například v Británii byl symbolickým počátkem multikulturního období slavný projev ministra vnitra Roy Jenkinse v roce 1966, v němž vytkl jako cíl vlády zajistit přistěhovalcům rovné příležitosti při současné toleranci a respektu k jejich kulturní různosti. Symbolickým koncem tohoto období byly britské vládní dokumenty z let 2002 a 2003, které přenesly těžiště integračních politik z ochrany kulturní odlišnosti přistěhovalců na vytváření jejich britské občanské identity, kterou mají sdílet s britskými starousedlíky.

Daleko dramatictější podobu na sebe obrat od multikulturalismu k občanské integraci vzal v Nizozemí. Multikulturní přístupy zavedl zákon z roku 1983, který chápal přistěhovalce jako „etnické menšiny“, jimž mělo Nizozemí umožnit udržování jejich odlišných identit a zvláštního způsobu života. Tento přístup navazoval na nizozemskou tradici oddělených institucí pro různé náboženské či světonázorové komunity - např. školy, nemocnice, odbory či tisk. Od druhé poloviny 90. let se kritikové tohoto přístupu již nerekrutovali pouze z holandské konzervativní pravice, ale také z liberální levice, která tento přístup původně prosadila. Podle nových kritiků vedl multikulturalismus k vytvoření etnicky vymezené podtřídy složené z lidí, kteří se necítí spjati

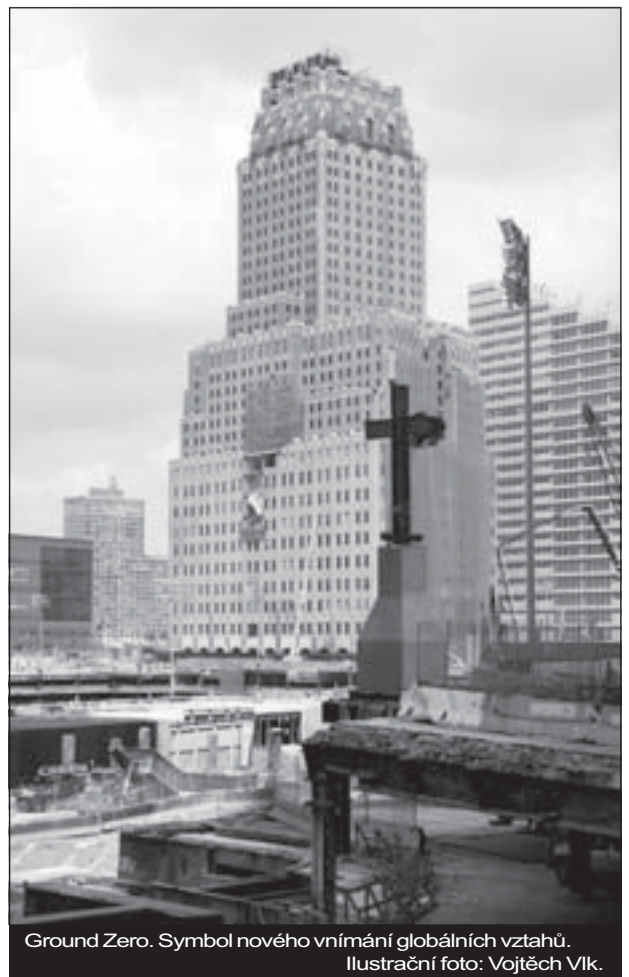
s nizozemskou kulturou a společností a nejsou ochotni ani schopni se integrovat. K překonání tohoto stavu mohla vést pouze akulturace imigrantů do nizozemské národní kultury.

Tímto směrem vykročil *Zákon o integraci nových přistěhovalců* z roku 1998. Zákon zavedl povinnou účast každého přistěhovalce ve státě řízeném a financovaném integračním programem. Program je individualizovaný a hlavní roli při jeho realizaci mají obce. Zahrnuje výuku holandštiny a návštěvu kurzů sociální a pracovní orientace pro všechny nově příchozí, a to v rozsahu 600 hodin. Po roce od zahájení programu je přistěhovalce povinen složit zkoušku z jazyka a sociální orientace.

Přijetí tohoto zákona však již nemohlo zabránit další eskalaci napětí mezi přistěhovalci a většinou. Strana politického dobrodruha Pima Fortuyna se díky silné protipřistěhovalecké rétorice vyhoupla ve volbách roku 2002 na post druhé nejsilnější strany v zemi (26 křesel, 17,9% hlasů). Zavraždění Pima Fortuyna krátce před volbami i vražda Theo Van Gogha v listopadu 2004 jen potvrdily eskalaci. Postava pachatele druhého zločinu zároveň symbolizuje proměnu konfliktu mezi holandskou společností a některými muslimskými přistěhovalci mladší generace. Motivy Muhammada Bouyeriho, odsouzeného v červenci 2005 na doživotí, nekořenily v tradicích marockého venkova, z něhož pocházeli jeho předci, ale naopak v jeho intenzivním zapojení do výdobytků informační společnosti Západu. Odmítal příslušet k západní společnosti nikoliv s poukazem k partikulární přistěhovalecké komunitě svých rodičů, nýbrž k univerzální komunitě všech věřících - *ummě*. Médiem utváření této „neokomunity“ (termín francouzského politologa Oliviera Roye) již nejsou ústní tradice předávané z rodičů na děti, ale internet. Jejím hlavním jazykem již není arabština (nebo turečtina či urdu), ale angličtina.

Profil Mohameda Bouyeriho i sebevražděných atentátníků v Londýně

7. července 2005 (z nichž tři se narodili na britské půdě) svědčí o tom, že současné problémy soužití evropských společností s přistěhovalci z muslimských zemí již neodpovídají představě, s jakou byly v Holandsku a Británii zaváděny multikulturní politiky. Ty vycházely z předpokladu, že hlavní napětí existuje mezi tradičními etnickými kulturami zděděnými ze země původu a moderními kulturami evropských národů. Takovému napětí se mělo ulevovat tím, že by se mainstreamové instituce uzpůsobovaly kulturním zvykům novousedlíků. Zároveň se předpokládalo, že jejich potomci se stanou loajálními příslušníky přijímacích občanských národů, aniž by museli opustit vědomí o své etnické odlišnosti. Problémy současnosti však neplynou z doznívání jejich etnického vědomí, nýbrž z toho, že mnozí z nich si volí novou identitu. Tato volba se vymyká mechanické alternativě mezi udržováním etnicity jejich rodičů a asimilací do národní kultury okolních společností. Zavrhnou totiž etnickou a lokálně založenou identitu svých rodičů stejně ostře, jako zavrhnou národní identitu přijímací společnosti. Proti oběma staví svou příslušnost ke globálnímu společenství věřících.

Ground Zero. Symbol nového vnímání globálních vztahů.

Ilustrační foto: Vojtěch Vlček.

Multikulturalismus byl schopen ulevit sporu moderní občanské společnosti s tradiční komunitou, nikoliv s touto neokomunitou. První komunita je lokální - zahrnuje v zásadě jen ty, kteří pocházejí z určité země a určitého místa. Druhá komunita je globální - zahrnuje všechny „pravé“ muslimy, ať již pocházejí odkudkoliv a žijí kdekoliv. Jejím zdrojem již není primární socializace v rodině, nýbrž sekundární socializace v subkultuře vrstevníků, prostřednictvím satelitní televize či internetu a na kázáních radikálních imámů. Zatímco členem tradiční komunity se člověk stává narozením, členem globální komunity se stává volbou. První společenství je samozřejmým sociálním prostředím, druhé společenství poskytuje ukotvení těm, kteří byli takového samozřejmého prostředí zbaveni - tedy právě příslušníkům druhé a třetí přistěhovalecké generace. Jejich život je rozštěpen mezi svět jejich rodičů a moderní Evropu a kolektivní příslušnost tedy pro ně není něčím samozřejmým přejímaným od předků, ale naopak něčím, co musí vědomě budovat.

Problém tedy nezpůsobuje doznívání zděděných tradic (jakkoliv bolestné konflikty přináší), ale tvorba nové skupinové identity, která již není opřena o *zděděnou příslušnost* ke zvláštní etnické skupině s kořeny v nostalgicky připomínané domovině, ale o *zvolenou příslušnost* ke společenství věřících založeném na zjeveném textu závazném pro všechny lidi. Jinak řečeno: politickou výzvu nepředstavují skupiny setrvačně pěstující různé zvláštní *tradice*, nýbrž skupiny dovolávající se jediné univerzální *pravdy*. Některé extrémní podoby islámského obrození jsou stejně nepřátelské k původním tradicím přistěhovalců (např. k uctívání lokálních svatých a s ním spjatým rituálům) jako k liberálním institucím Evropanů. Mezi starší a mladou generací

tak často existuje stejně velké napětí jako mezi přistěhovalci a Evropany. Na tyto konflikty nedává multikulturalismus žádnou odpověď, neboť předpokládá homogenitu přistěhovaleckých skupin a setrvačnou reprodukci jejich původních identit.

Zdrojem současných konfliktů nejsou prvotně *tradice*, jejichž nositeli by byly přistěhovalecké komunity, nýbrž *ideje*, jejichž nositeli jsou jednotlivci. Ti sice často pocházejí z těchto komunit, avšak mohou pocházet i z většinové společnosti, jak o tom svědčí vzrůstající počet evropských konvertitů k islámu. Problém soužití většiny a menšiny je tedy redefinován: otázka tolerance či veřejného uznání etnicko-kulturních skupin, kterou řešil multikulturalismus, je stále více překrývána otázkou tolerance či veřejného uznání nábožensko-ideologických skupin.

Nová xenofobie

Posunu od etnicko-partikulární k nábožensko-univerzalistické sebeidentifikaci u potomků přistěhovalců odpovídá posun v jejich identifikaci okolní společnosti. Záporný vztah k novousedlíkům již není nesen prvotně etnickými či rasovými předsudky, ale předsudky náboženskými a ideologickými. V kontextu války s terorem je islám pojímán jako další nepřítel otevřené společnosti - jako totalitní systém, jenž se stal po fašismu a komunismu dalším vyzyvatelem liberální demokracie. Jednou větou řečeno, posledním zdrojem nepřátelství ke kulturně odlišným přistěhovalcům není *rasismus*, nýbrž *islamofobie*. Nejedná se o odpor k jiné etnicitě či rase, nýbrž k jiné náboženské ideologii, která je považována za neslučitelnou s hodnotami moderních západních společností.

Právě tento odpor živí současnou kritiku multikulturalismu: mají-li určité skupiny nepřátelský postoj k základním principům liberální společnosti - jako je svoboda slova či rovnost mužů a žen, - pak musí liberální většina nahradit toleranci úsilím o jejich asimilaci do svých liberálních hodnot. Chtějí-li být přijati do naší společnosti, musejí přijmout principy, na nichž jsou založeny naše instituce. Pokud toho nejsou schopni, měli by odejít

do svých zemí původu. Tak jako se nevede multikulturní dialog s extrémistickými sektami, nemá se vést ani s islámem. Podobně jako krajně pravicová hnutí, skinheadi nebo agresivní náboženské sekty, také toto netolerantní náboženství musí být zadržováno a potíráno, nikoliv tolerováno a uznáváno.

Tato islamofobie se nejdříve a nejzřejměji ohlásila právě v Nizozemí, které se z jedné z netolerantnějších zemí Evropy proměnilo do země, kde střední proud politiky akceptoval otevřeně protipřistěhovalecké postoje. Nová xenofobie se alespoň čtyřmi rysy liší od xenofobie tradiční evropské krajní pravice.

První rozdíl plyne z naznačeného posunu od etnicko-kulturní k ideologicko-náboženské (sebe)identifikaci stigmatizované menšiny. Zatímco krajní pravice se brání cizímu jménem partikulární - etnické, národní či rasové - skupiny, tato vlna se brání cizímu jménem univerzálních práv jednotlivce. První xenofobie povstává z konzervativní představy skupinové hierarchie, druhá z liberální představy o individuální rovnosti. Na tomto druhém principu je postaven respekt ke svobodě životního stylu a svobodě slova, k rovnosti mužů a žen či zrovnoprávnění gayů a leseb. Ne náhodou se stali čelnými představiteli nové xenofobie libertariánský provokatér Van Gogh, otevřený gay Pim Fortuyn či bojovnice proti islámskému patriarchátu Ayan Hirsí Alí (autorka scénáře ke Goghově filmu *Podmanění*, kvůli jehož natočení byl zavražděn).

Druhý rozdíl je sociologický. Zatímco sociální základnou evropské krajní pravice byly hlavně nižší a nižší střední třídy, často zklamané z nesplněných slibů levicových ideologií, sociální základnou nové xenofobie jsou třídy střední a vyšší.

Třetí rozdíl spočívá v záměně hlavního terče xenofobie. Nejen že je odpor k cizímu převeden z judaismu a Židů na islám a Araby, ale láska k Židům a státu Izrael se stává hlavním kritériem loajality k Západu. Ještě ve třicátých letech by žádného etablovaného pravicového politika nenapadlo hovořit o obraně „judeokřesťanské civilizace“. Judaismus a Židé byli tradičními křesťanskými a pravicovými elitami evropských národů vylučováni jako Semité a Orientálci. Teprve šok z holocaustu, přesunutí značné části evropských přeživších Židů na Blízký východ a kritika křesťanského antijudaismu v hlavních proudech západního křesťanství otevřely možnost zahrnout judaismus a Židy do hranic pomyslné západní civilizace. Židé byli přijati až poté, co se vzdali

Dnes nejde o skupiny pěstující různé zvláštní *tradice*,...

své rozptýlené existence mezi ostatními státními národy - tedy až poté, co popřeli svou výjimečnost a asimilovali se do evropské normy. Díky této *normalizaci* své skupinové existence se Židé proměnili z Orientálců na Okcidentálce a projekce cizího a nepřátelského se mohla přesunout na další Orientálce a Semity - na muslimy a Araby.

Čtvrtý, geopolitický rozdíl plyne bezprostředně z předchozího. Přijetí sionizovaného židovství vtěleného v Izraeli jako součásti Západu - jako výspy „naší“ civilizace na nepřátelském území Středního východu - jde často ruku v ruce s kladným vztahem ke Spojeným státům americkým a s podporou jejich středovýchodní politiky po 11. září 2001. Tato politika je dávana do protikladu s „mnichovanstvím“ staré Evropy tváří v tvář islámskému nebezpečí.

Shrňme tedy. Vycházela-li stará xenofobie z konzervativní obrany partikulárního etnika, národa či rasy, nová xenofobie vychází z liberální obrany univerzálních práv jednotlivce. Apelovala-li první xenofobie spíše k nižším středním třídám, druhá apeluje k vyšším středním třídám. Měla-li stará xenofobie svůj privilegovaný terč v Židech a judaismu, nová přesunuje ódium na Araby a islám a sionizované židovství naopak považuje za civilizačního spojence Evropanů. Snoubil-li se u staré xenofobie často antisemitismus s antiamerikanismem, pak nová xenofobie rehabilituje spolu s Židy také Ameriku a kritizuje porážecí staré Evropy s poukazem k tomu, že zatímco Evropa se snaží Araby a muslimy usmířovat (*appeasement*), Izrael a Amerika pochopily, že tito nepřátelé západní civilizace rozumí jen síle.

Liberální odpověď

Nová xenofobie není nějakým stejnorodým politickým proudem, ale konfigurací různých prvků, které existují na různých místech

evropského veřejného diskurzu a mají často různé politické nositele. Tyto prvky se však vzájemně posilují a právě jejich spojení činí ze současné xenofobní vlny fenomén kvalitativně jiné povahy, než jakým je tradiční xenofobie krajní pravice.

První dvě části této stati měly naznačit, že nová xenofobie není pouze produktem populistických demagogů či zlých démonů evropské minulosti, ale že má minimálně dva reálné zdroje. Jedním je eskalace napětí mezi zeměmi Západu a islámského světa v důsledku americké války proti teroru. Druhým jsou potíže s integrací potomků muslimských přistěhovalců. Oba zdroje synergicky působí jak k radikalizaci evropských a neevropských muslimů, tak k posilování nové evropské xenofobie.

První zdroj by mohla oslabit změna amerického kursu na Středním východě, anebo sjednocení evropské zahraniční politiky a její zřetelné odlišení od zahraniční politiky Ameriky. Ani jedna z těchto změn není v dohledné době pravděpodobná. Co se týče druhého zdroje nové xenofobie, pak je třeba uznat, že kritika multikulturalismu má racionální jádro a že posun od podpory zvláštních skupinových identit k podpoře občanské identity je adekvátní odpovědí na současné problémy s integrací přistěhovalců a jejich potomků. Tento posun však nemusí být pojat xenofobně a asimilacionisticky, ale lze ho pojmut liberálně a kulturně-pluralitně: spíše než jako popření multikulturalismu může být pochopen jako přenesení důrazu v rámci multikulturního konceptu „jednoty v různosti“. Byl-li předtím položen důraz na skupinovou různost, nyní je přesunut na občanskou jednotu. To je výsledkem trpce získaného poznání, že různé kulturní a ideologické skupiny si mohou udržovat a rozvíjet svou zvláštní identitu ku prospěchu všech pouze tehdy, respektují-li vyšší kolektivní rámec v podobě

občanského národa a jeho politických hodnot.

Mají-li evropské společnosti zůstat liberálními, nemohou takovou občanskou integraci pojímat jako celkovou kulturní asimilaci, ale pouze jako asimilaci do politické kultury. Přijímací společnost má právo po přistěhovalcích žádat přijetí základních politicko-právních institucí, nemá však právo po nich žádat opuštění jejich etnických kořenů, zvláštních životních zvyků a náboženského přesvědčení, pokud nejsou tyto zvyky a přesvědčení v rozporu s nezákladnějšími politickými hodnotami liberálně-demokratického zřízení. (Jako příklady neslučitelných zvyků mohou sloužit ženská obřízka, vraždy cti, vynucované sňatky či kriminalizace náboženského odpadlictví.) Politické hodnoty a normy je ovšem třeba jasně odlišit od hodnot a norem řídicích osobní život jednotlivců a jejich nepolitických společenství. Jako liberálové můžeme po novousedlících žádat přijetí základních pravidel liberálně-demokratického zřízení, nikoliv konkrétních představ o pohlavní dělbě práce v rámci rodiny nebo o tom, co má člověk dělat pro etické naplnění svého života či spásu své duše.

Chtějí-li evropské státy zůstat liberálními, musí nadále respektovat skupinovou - etnickou, kulturní, náboženskou, ideologickou - rozrůzněnost svých společností. Ta je totiž spjata s individuálními právy občanů, mezi něž patří právo každého rozhodnout se jaký životní způsob bude pěstovat, na základě jakých idejí a s kým. Opuštění multikulturní *podpory* různosti tedy z liberálního hlediska nemůže znamenat opuštění *respektu* ke zvláštním kulturním a náboženským volbám jednotlivců. S ohledem na vztah k muslimským přistěhovalcům ovšem tato teze vyžaduje odmítnout základní předpoklad nové xenofobie, jímž je představa, že fundamentalismus a terorismus jsou nutnými atributy islámu. Právě tuto představu vyjadřovala ona nechvalně proslavená karikatura proroka Muhammada s bombou na hlavě místo turbanu. ■

Poznámka

Text článku byl poprvé přednesen v olomouckém Divadle hudby 28. března 2006.

Autor spolu s Andreou Baršovou vydal v minulém roce knihu *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrace a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, Masarykova univerzita, MPU, Brno.

Pavel Barša (*1960) přednáší na Filozofické fakultě UK a je analytikem Ústavu mezinárodních vztahů.

...nýbrž skupiny dovolávající se jedině univerzální *pravdy*.

Ilustrační fotografie Vojtěch Vlč.